

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-77>

УДК [792.8.035:82–343](477)“12/20”

Русанова М.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

## КАЗКА ЯК ЛІТЕРАТУРНА ОСНОВА ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ

**Анотація.** У статті досліджуються синтез літератури і хореографічного мистецтва. Літературний твір розглядається в контексті лібрето балетної вистави, особливе значення приділяється такому літературному жанру, як казка, сюжети якої послугували джерелом натхнення хореографів різних епох, різних країн. Визначається роль літератури в хореографічному мистецтві, досліджується літературне підґрунтя в хореографічному творі від зародження балетного мистецтва, до сучасності. Розробляється історичний екскурс по взаємопроникненню літератури і хореографії, від XIII ст. до сьогодення. Досліджується специфіка зображення подій літературного твору засобами виразності в хореографії. Аналізується балетна драматургія, особливості побудови хореографічного твору за літературним сюжетом. Визначається сутність понять сюжет і фабула і композиція. Розкривається специфіка роботи хореографа над створенням одноактної хореографічної вистави; перелічуються основні етапи роботи постановника. Досліджується робота сучасних постановників, які беруть за основну ідею свого хореографічного твору казку.

**Ключові слова:** література, казка, балетна вистава, драматургія, мистецтво балетмейстера.

Rusanova Milena

Ivan Franko National University of Lviv

## A FAIRY TALE AS A LITERARY BASIS OF CHOREOGRAPHIC WORKS

**Summary.** The article examines the synthesis of literature and choreographic art. The literary work is considered in the context of the libretto of a ballet performance, special importance is given to such a literary genre as a fairy tale, the plots of which served as a source of inspiration for choreographers of different eras, different countries. The role of literature in choreographic art is determined, the literary basis in a choreographic work from the origin of ballet art to the present is investigated. A historical excursion on the interpenetration of literature and choreography, from the XIII century. to date. Literary plots and literary images have been actively used in choreographic art at all times. However, the complete "fusion" of literary work and choreographic vocabulary took place only in the XX century, with the emergence of drama. It is believed that the drama flourished in the works of J. Neumayer, a choreographer with a flair and knowledge of philology. He created a unique author's genre of literary ballet. The specificity of depicting the events of a literary work by means of expression in choreography is studied. Ballet drama, features of construction of a choreographic work on a literary plot are analyzed. The essence of the concepts plot and plot and composition is determined. In fiction, the plot is a system of events. The plot and the plot are inseparable from each other and are the basis of the composition. Composition is the structure of a work of art due to its content. As for the disclosure of the content in the choreographic work, this process occurs through the means of expression. The specifics of the choreographer's work on creating a one-act choreographic performance are revealed; the main stages of the director's work are listed, namely: the choice of a literary work and its ideological and thematic analysis; own interpretation and director's concept of the work; writing a compositional plan; selection and analysis of musical material; staging and rehearsal work. The work of modern directors, who take a fairy tale as the main idea of their choreographic work, is studied.

**Keywords:** literature, fairy tale, ballet performance, drama, choreographer's art.

**Постановка проблеми.** Питання синтезу літератури і хореографії потребує детального, ґрунтового вивчення, оскільки цей процес залишив вагомий відбиток на подальший розвиток хореографічного мистецтва. Професія балетмейстера передбачає велику обізнаність, в тому числі і в сфері літератури, а дослідження хореографічних вистав, що увійшли в золотий фонд культурної спадщини людства необхідне для подальшого розвитку хореографічного мистецтва.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Ґрунтовну роботу над вивченням тематики синтезу літератури і хореографії провела російська науковиця, культурологиня Катерина Беляєва. Її публікація в науковому журналі «Как балет осваивал большую литературу» дав змогу ознайомитись з взаємопроникненням літератури і танцю з XIII ст. Допоміжними матеріалами для вивчення цієї тематики стали публікація Віктора Карпенка «Хореография и художественная литера-

тура: пересечение, взаимовлияние, развитие как фактор особого внимания современного балетного искусства», а також Ірини Гутник «Специфіка постановки одноактних балетів за мотивами літературних творів при вивченні дисципліни «Мистецтво балетмейстера»». В праці Ірини Гутник аналізується балетна драматургія, особливості побудови хореографічного твору за літературним сюжетом. Визначається сутність понять сюжет і фабула і композиція. Розкривається специфіка роботи хореографа над створенням одноактної хореографічної вистави.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** В умовах розвитку такої молоді науки, як «хореологія», постає необхідність в дослідженні зародження і становлення хореографії як окремого виду мистецтва, а також різних процесів розвитку сучасного балетного мистецтва. Питання трансформації літературного твору шляхом зображення його сюжету засобами театральної виразності не була досліджена.

**Формування цілей статті.** Головною ціллю під час роботи над даною статтею є дослідити синтез літератури і хореографічного мистецтва. Розглянути літературний твір в контексті лібрето балетної вистави. Визначити роль літератури в хореографічному мистецтві, дослідити літературне підґрунтя в хореографічному творі від зародження балетного мистецтва, до сучасності. Розробити історичний екскурс по взаємопроникненню літератури і хореографії, від XIII ст. до сьогодення. Дослідити специфіку зображення подій літературного твору засобами виразності в хореографії. Проаналізувати балетну драматургію, особливості побудови хореографічного твору за літературним сюжетом. Визначити сутність понять сюжет і фабула і композиція. Розкрити специфіку роботи хореографа над створенням одноактної хореографічної вистави; перелічити основні етапи роботи постановника. Дослідити роботу сучасних постановників, які беруть за основну ідею свого хореографічного твору казку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Хореографія, а особливо сучасна хореографія – це синтетичний вид мистецтва, що об'єднує в собі різні види мистецтва. Танець є, в даному випадку, центром такого об'єднання, не як механічний конгломерат різних видів мистецтва, а як синтез, підпорядкований художньому хореографічному образу [1, с. 70]. У всі часи в хореографічному мистецтві активно використовувались літературні сюжети, літературні образи. Однак, повне «злиття» літературного твору і хореографічної лексики відбулась лише у XX столітті, з виникненням драмбалету. Вважається, що повного розквіту драмбалет досягнув у творчості Дж. Ноймайера, хореографа з чуйністю і знаннями філолога. Він створив унікальний авторський жанр літературного балета [2].

Одна з перших «зустрічей» літератури і танця відбулась ще в XIII столітті у французькій віршованій легенді «Про жонглера Богоматері». В Середньовіччі жонглерами називали не просто циркових артистів, вони були універсальними акторами свого часу – співали, грали на музичних інструментах, розігрували діалоги, танцювали, показували трюки і т.п. В легенді розповідалось, як один жонглер, ставший монахом, вирішив подарувати Богородиці свій дар і станцював перед статуєю Святої Діви. Та прихильно прийняла від нього подарунок, зійшовши з п'єдесталу, і втерла піт з обличчя монаха. Тут вистава, що складається переважно з рухів під музику, перетворюється змістом літературного твору [2].

Вже у XVI столітті в Англії народні і придворні танці перегукувалися з п'єсами Шекспіра. Особливо цікавим прикладом є п'єса «Сон в літню ніч», яка у XX століття стане найкращим представником літературного балету, у постановці відомого хореографа Дж. Ноймайера. В епоху бароко улюбленим персонажем були герої, відчайдушні та сміливі рицарі, тож при створенні придворних балетів хореографи того часу брали за основу твори таких двох знаменитих поетів Відродження, як: Торквато Тассо і Людовіко Аріосто. «Визволення Рено» (Лувр, 1617 рік) – повноцінний балет, сценарій якого створений поетом Жильом Дюраном за мотивами «Звільненого Ерусалима» Тассо. Приблизно з цього часу ми

маємо справу з балетами, в основу сюжетів яких закладені відомі літературні твори [2].

В художній літературі сюжет – це система подій. Фабула і сюжет невід'ємні один від одного і є основою композиції. Композиція – це структура художнього твору, обумовлена його змістом. Що ж до розкриття змісту в хореографічному творі, то цей процес відбувається через засоби виразності. Засоби виразності хореографічної драматургії включають в себе:

- хореографічний текст, пантоміму, жест;
- малюнок, мізансцену;
- сюжет, фабулу; подієвий ряд;
- музика [1, с. 71].

Багато майстрів хореографії надавали велике значення драматургії хореографічного твору. В світі хореографічного мистецтва досить багато яскравих і вдалих творів за сюжетом літературних творів. Жанр трагедії втілений на балетній сцені у виставах «Ромео і Джульєтта» по Шекспіру, «Собор Паризької Богоматері» по Гюго, жанр комедії – в «Мірандоліні» по Гальдоні і багато інших [1, с. 73].

На відміну від драматичної трагедії в балеті пропускаються другорядні деталі, хронологічно зближуються події. Разом з цим танець відображає ті відтінки почуттів, які недоступні слову. Танцювальні вистави не повинні бути спрощеною ілюстрацією твору класичної літератури. Це самостійне прочитання, відкриття своєї власної творчої теми. Вплив літератури на розвиток хореографічного мистецтва неможливо переоцінити, особливо в епоху романтизму. У 1844 році хореограф Жюль Перро звернувся до роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», і створив на його основі балет «Есмеральда» [2]. Гейне написав сценарій двох балетів «Богиня Діана» і «Доктор Фауст». Проте, Перро їх забракував, пояснивши що ці сценарії неможливо втілити на сцені, і написав сам сюжет «Фауста». І ця вистава стала найпопулярнішою на той час [2]. Створення балетних вистав на основі видатних творів літератури збагатило балетний театр і стало одним з його найважливіших досягнень [1, с. 73].

При створенні одноактних балетів за мотивами літературних творів дуже важливо уникнути стереотипів і штамів, використовуючи різноманітні режисерські та хореографічні прийоми. Щоб максимально достовірно втілити засобами хореографічного мистецтва тему, ідею, художні образи літературного твору, взятого за основу, слід намагатися бути оригінальним у створенні хореографічного образу [3, с. 131]. Створення одноактних балетів саме за мотивами літературних творів має свою специфіку. І. Гутник у своїй науковій статті «Специфіка постановки одноактних балетів за мотивами літературних творів при вивченні дисципліни "Мистецтво балетмейстера"» зазначає такі етапи роботи:

- вибір літературного твору та його ідейно-тематичний аналіз;
- власна інтерпретація та режисерська концепція твору;
- написання композиційного плану;
- підбір та аналіз музичного матеріалу;
- постановочна та репетиційна робота [3, с. 129].

Казкові сюжети, що стали основою для балетних вистав, розраховані не тільки на дітей. Сучасні постановники, на кшталт, Раду Поклі-

тару, Артем Шошин, Анна Герус у своїх виставах використовують досить сильні засоби виразності, які можуть здаватися не зрозумілими дітям. Інтерпретація вистави «Лускунчик» чи «Спляча красуня», на нашу думку, підходить для більш старшої вікової категорії глядачів. Проте, репертуар українських театрів багатий дитячими виставами по казковим сюжетам. В загальному для хореографії нашого часу, і її співвідношенні з літературою, все більше притаманні такі поняття, як вільна фантазія, версія. Танець може передати образний світ, ідею, головний драматичний конфлікт літературного твору. А балетмейстер намагається надати власне його втілення, за-

пропонувати свою концепцію. І подекуди танець стає занадто самостійним твором і втрачає свій зв'язок з літературною основою [1, с. 75].

**Висновки з даного дослідження і перспективи.** Отже, синтез літератури і балетного танцювального мистецтва простежується ще з XIII століття. За свою велику історію паралельно розвивалися як література, так і хореографія. Величезне значення на розвиток балетного мистецтва художня література відіграла в епоху романтизму. Плідний вплив літератури на розвиток хореографічного мистецтва збагачує балетний світ. Література дає балету безліч нових ідей і сюжетів.

### Список літератури:

1. Карпенко В., Карпенко І., Свойкіна Л. Хореографія и художественная литература: пересечение, взаимовлияние, развитие как фактор особого внимания современного балетного искусства. *Apriori. Серия : Гуманитарные науки*. 2015. № 6. С. 70–76.
2. Беляева Е. Как балет осваивал большую литературу. *Петербургский театральный журнал*. URL: <http://ptj.spb.ru/archive/81/walk-with-classics/kak-balet-osvaival-bolshuyu-literaturu/> (дата звернення: 20.09.2019).
3. Гутник І. Специфіка постановки одноактних балетів за мотивами літературних творів при вивченні дисципліни «Мистецтво балетмейстера». *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2018. № 40. С. 124–133.

### References:

1. Karpenko V. (2015). Khoreografiia i khudozhestvennaia literatura: peresechenie, vzaimovliianie, razvitie kak faktor osobogo vnimaniia sovremennogo baletnogo iskusstva / V. Karpenko, I. Karpenko, L. Svoikina [Choreography and fiction] / *Apriori. Seria: Gumanitarnye nauki*, no. 6, pp. 70–76. (in Russian)
2. Beliaeva E. (2015). Kak balet osvayval bolshuiu lyteraturu / E. Beliaeva / [How ballet mastered great literature] *Peterburskiy teatralnyi zhurnal*. Retrieved from: <http://ptj.spb.ru/archive/81/walk-with-classics/kak-balet-osvaival-bolshuyu-literaturu/> (accessed 20 September 2020).
3. Hutnyk I. (2018). Spetsyfika postanovky jednoaktnykh baletiv za motyvamy literaturnykh tvoriv pry vyvcheni dystsypliny «Mystetstvo baletmeistera» / I. Hutnyk [The specifics of staging one-act ballets based on literary works in the study of the discipline "The Art of the Choreographer"]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*, no. 40, pp. 124–133. (in Ukrainian)